

Kjønnsroller og klassereise

Av Morten Bing

I de første årene besto Norsk Folkemuseums personale av Hans Aall selv, som hadde tittelen konservator (han var direktør fra 1904), og hans firmenning Elise Aall (født på Gjerstad i 1864, datter av jernverksbestyrer Jacob Aall), som var kasserer, samt vaktmester Gjermund O. Haugen fra Fyresdal (født 1864). I 1903 omfattet personalet på museet totalt av 10 personer, i tillegg til Hans Aall, amanuensis Harry Fett (ansatt 3 år tidligere) og kasserer Elise Aall, vaktmesteren, to «opsynspiger», en arbeidsformann, som også var snekker, en gårdsgutt, en visegutt og en nattevakt.

Oversikten i årsmeldingene over museets personale avdekker hierarkiet på museet, både ved rekkefølgen i opplistingen og ved hvem som ikke nevnes. Det er funksjonærene og ikke hele personale, som navngis. Først kommer selvsagt Aall, så følger konservatorer og amanuenser, deretter de øvrige museumsfaglige funksjonærer, som arkivassistent, bibliotekar og fotograf. Til slutt administrative stillinger som kasserer og

Harry Fett, museets første amanuensis, 1904.
Foto: Gustav Borgen/Norsk Folkemuseum. (Utsnitt).

Norsk Folkemuseums personale foran Kristianiapaviljongen «Kirken» i 1902. Herren i midten foran er nok vaktmester Gjermund Haugen. Lengst til høyre Gjermunds søster Asgjerd (født 1861 i Fyresdal). Asgjerd arbeidet i oppsynet i nærmere 30 år.
Foto: Narve Skarpmoen/Norsk Folkemuseum.

Norsk Folkemuseums funksjonærer samlet i Prestegårdshagen i 1928. Anledningen er trolig fotograf Jenny Arnesens 60 års dag. Midt på benken sitter konservator Gisle Midttun og Jenny Arnesen (med blomster). De øvrige damene på benken er volontør Karin Mellbye, kasserer Ruth Midttun, assistent Lina Lindholm, amanuensis Dorothea Stoud Platou og lotteriassistent Gudrun Gulliksen. Stående bak, amanuensene Halvor Vreim og Hilmar Stigum, lotteriassistent Aagot Mathiesen og konservator Henrik Grevenor.
Foto: Jenny Arnesen/Norsk Folkemuseum.

lotteriassistenter. Inspektør blir også nevnt med navn, men håndverkere og «opsynspiger» forblir anonyme.

Tar en for seg de enkelte medarbeideres posisjoner i dette hierarkiet og ser på den sosiale bakgrunnen deres, kan den lille verden som museet var, med hensynet til bl.a. kjønnsroller og muligheter for klassereise, ses som et speilbilde av det norske samfunnet utenfor museumsmurene.

De av museets medarbeidere vi blir kjent med via årsmeldingene kan grovt fordeles på fire grupper: menn i museumsfaglige stillinger, kvinner i museumsfaglige stillinger, kvinner i administrative stillinger og inspektørene.

MENN I MUSEUMSFAGLIGE STILLINGER

Museets innstifter, første konservator og senere direktør i en mannsalder, Hans Aall, og hans første amanuensis, Harry Fett, skiller seg med sin meget borgerlige bakgrunn fra de senere mannlige konservatorer/amanuenser Gisle Midttun, Henrik Grevenor, Halvor Vreim, og Hilmar Stigum.

Hans Aall (født 1869 i Arendal) tilhørte en slekt som kom til Norge tidlig på 1700-tallet, og som på 1800-tallet var en del av eliten i det norske samfunnet. Faren, Diderik Maria Aall, var cand.jur. skipsreder og kunstsamler, og fra 1888 direktør ved Skulpturmuseet.

Harry Fett (født i Kristiania i 1875), ansatt på museet 1901–1910, var sønn av den tyske fabrikkieren Frans Eduard Fett. Harry Fett var ansvarlig for katalogene til museets tidlige sær-

utstillinger: «Nationaldragter» (1903), «Musikinstrumenter» (1904), «Gamle norske Ovne» (1905) og «Gamle Siddemøbler» (1906). Han disputerte i 1908 på avhandlingen «Billedhuggerkunsten i Norge under Sverreætten». I 1913 ble han riksantikvar.

Arkitekt Arno Berg, som ble ansatt ved museet som amanuensis i 1918, hadde også overklassebakgrunn. Han var svensk, født 1890 og oppvokst i en velstående Göteborgfamilie. Berg var på museet fram til 1926 og ble senere byantikvar i Oslo.

Men både Midttun, Grevenor, Vreim og Stigum var derimot eksempler på menn fra bondestand og småborgerskap, menn som gjennomførte en klassereise. For to av disse ble Norsk Folkemuseum livsverket, for de to andre et viktig skritt i en karriere innen kulturminnevern/museum.

Gisle Midttun var født i Kvinnherad i 1881. Faren, Jørgen Midttun, var lærer og kirkesanger. Midttun var en «halvstudert røver» uten noen avsluttet utdanning. I 1900 finner en ham som sløydlærer og losjerende i Kristiania. Han hadde vært innom lærerskolen på Volda, arbeidet på jernbaneanlegg og prøvd seg som journalist, før han i 1910 havnet på Folkemuseet som assistent. Fra 1915 hadde han tittelen konservator. Gisle Midttuns kone Ruth, født i Horten i 1890 og datter av bankassistent Ditlef Jensen, ble ansatt på museet som kasserer i 1914. Midttun ble opprinnelig ansatt med oppgave å reise rundt på bygdene og samle inn til museet, men ble sentral i arbeidet ned å bygge opp bygdesamlingene og Friluftsmuseet. Han ble etter hvert

Inspektør Martin Sørum omgitt av «opsynspigene» foran Barfrøstua, 1910. Lengst til venstre Asgjerd Haugen. Ukjent fotograf/Norsk Folkemuseum

underbestyrer, i mange år Aalls nærmeste medarbeider, og ble på museet fram til sin død i 1940. Han bidro bl.a. med kapitler om byggeskikk i bindet for Setesdal, Vest-Agder, Romerike og Sogn i serien «Norske bygder».

Henrik Grevenor, som egentlig het Michaelsen, var født i 1896 og sønn av havnefogd og losoldermann i Stavanger, Gustav Andreas Michaelsen. Han tok artium i 1914, men hadde ingen utdanning utover det da han i 1918 ble ansatt som amanuensis på museet og forfremmet til konservator året etter. Han gjorde en stor innsats på museet med ansvar for en rekke særutstillinger og kataloger, om «Gammelt norsk lertøi» (1920), «Navneduker» (1921), «Silhouetter» (1922), «Drammens fajanse» (1924) og «Østlandsk portrettkunst 1675–1700» (1925). Han arbeidet ved museet fram til han i 1928 gikk til stillingen som underbestyrer ved Kunstindustrimuseet i Oslo. Samme år disputerte han på avhandlingen «Norsk malerkunst under renessanse og barokk».

Halvor Vreim var født i 1894 på gården Wrem i Bø i Telemark, hvor faren, Gunder Heljesen, var gårdbruker og smed. Halvor Vreim selv var utdannet tømrer, men ble likevel anerkjent som arkitekt. Han kom til Norsk Folkemuseum i 1921 i stilling som amanuensis. Arbeidsoppgavene hans var knyttet til oppmåling, tilflytting og gjenoppsetting av bygninger i Friluftsmuseet. I 1937 gikk han videre til stilling som antikvar hos Riksantikvariet. Alt mens han var på museet skrev han en rekke artikler i Fortidsminneforeningens årbok og senere bl.a. «Norsk trearkitektur» (1939).

Hilmar Stigum var født i 1897 i Meløy og vokste opp i Steinkjer. Både faren, Bernt Stigum, Hilmars to brødre, Ingvald og Ole, samt flere nevøer, var skreddere. Hilmar Stigum hadde gått i fotograflære, og tok 24 år gammel artium. Da han begynte på museet i stilling som volontør i 1923, var han magister-

gradsstudent i historie. Han tok magistergraden i 1928 med avhandlingen «Bidrag til håndverket historie i Kristiania i det 18de århundre», og ble da forfremmet til amanuensis. Han ble konservator i 1937, underbestyrer i 1940 og førstekonservator i 1948. Stigum som også ble professor II i etnologi ved Universitetet i Oslo, arbeidet på museet til han gikk av med pensjon i 1968. Stigum er kanskje, ved siden av direktørene Aall og Kjellberg, den mest betydningsfulle medarbeider ved Norsk Folkemuseum gjennom tidene, og en pioner i norsk etnologi. Han hadde et omfattende forfatterskap innen håndverk, byggeskikk og jordbruk. Blant hans hovedverk kan nevnes bidrag i «Det norske håndverks historie» (1936), «Norsk kulturhistorie» (1938–39) og nytugivelsen av «Vår gamle bondekultur» (1951–52).

KVINNER I MUSEUMSFAGLIGE STILLINGER

De to første museumsassistentene på Folkemuseet var frøkne-ne Irma Schram og Inger Ursin. Begge kom fra «pene» familier. For begge var museet en kort fase i livet, de sluttet når de skulle gifte seg, den ene med en lege, den andre med en arkeolog.

Irma Schram var født i Kristiania i 1873 og var datter av grosserer Thomas Schram. Hun ble ansatt som assistent i 1904. Oppgavene hennes var dels å være husøkonom og ha tilsyn med renhold og orden i museumsbygningene og stuene i Friluftsmuseet, dels å ha ansvar for registrering og merking av nyinnntatte gjenstander og konservering av tilskudd samlingen. Irma ble gift med stadsfysikus i Oslo, Harald Mathias Gram. Hun skrev senere en rekke bøker, bl.a. «De gamle kniplingers historie» (1921) og «Litt om skikk og bruk før og nu» (1929).

I 1907 overtok Inger Ursin stillingen etter Irma Schram. Hun var født i Kristiania i 1882 og datter av en fabrikant Oluf Ursin. For hun kom til Norsk Folkemuseum hadde hun vært ansatt på

I Prestegårdshagen 1928: Dorothea Platou, Lina Lindholm, Aagot Mathiesen, Gudrun Gulliksen. Ruth Midttun, Valborg Platou. Foto: Jenny Arnesen/Norsk Folkemuseum.

Oldsaksamlingen. Frk. Ursin sluttet på museet allerede i 1909 da hun giftet seg og flyttet til Stavanger hvor mannen hennes, Anton Brøgger, var blitt konservator på Stavanger museum.

Den tredje av assistentene, Lina Lindholm, var født i 1870 og datter av stadsfysikus i Bergen, Joakim Lindholm. Hun hadde tidligere vært ansatt på biblioteket på Bergens Museum. I 1900 bodde hun sammen med faren sin i Bergen, men flytter til Kristiania hvor hun bodde sammen med broren sin, Karl, som var sekretær, senere direktør i Storebrand. I 1909 ble frk. Lindholm ansatt på Norsk Folkemuseum. Som sine forgjengere hadde hun en borgerlig bakgrunn, men skilte seg fra dem ved å forbli ugift og bli i stillingen i 25 år.

Museets to første kvinnelige amanuenser var Dorothea («Tulla») Stoud Platou og Karin Mellbye. Dorothea Stoud Platou var født i Drammen i 1903 og datter av amtmannen i Buskerud, Theodor Stoud Platou. Hun begynte på museet som volontør i 1926 og ble forfremmet til amanuensis i 1928 etter at hun i 1927 hadde tatt magistergraden i kunsthistorie på avhandlingen: «Anders Smith, en vestlands bilthugger fra 1600-årene». Også Dorotheas ett år yngre søster Valborg arbeidet en tid på museet, som bibliotekar. (En eldre søster, Johanne, var forøvrig gift med Kunstindustrimuseets direktør Thor Kielland.) Dorothea sluttet på museet i 1932 og giftet seg med arkeologen og arkitekturhistorikeren Gerhard Fischer.

Karin Mellbye, som fulgte Platou, først som volontør, deretter som amanuensis, var født i Kristiania i 1905 og datter av rektor på Nissen Pikeskole, Christen Stillesen Mellbye. Karins mor, Kerstin, var sanglærerinne. Som Platou ble Mellbye forfremmet til amanuensis da hun i 1932 tok magistergraden med avhandlingen: «Billedveving i Norge under renessansen», Hun sluttet i stillingen etter et år, for å gifte seg med kallskapellan Johan Christie Gjesdahl i Porsgrunn.

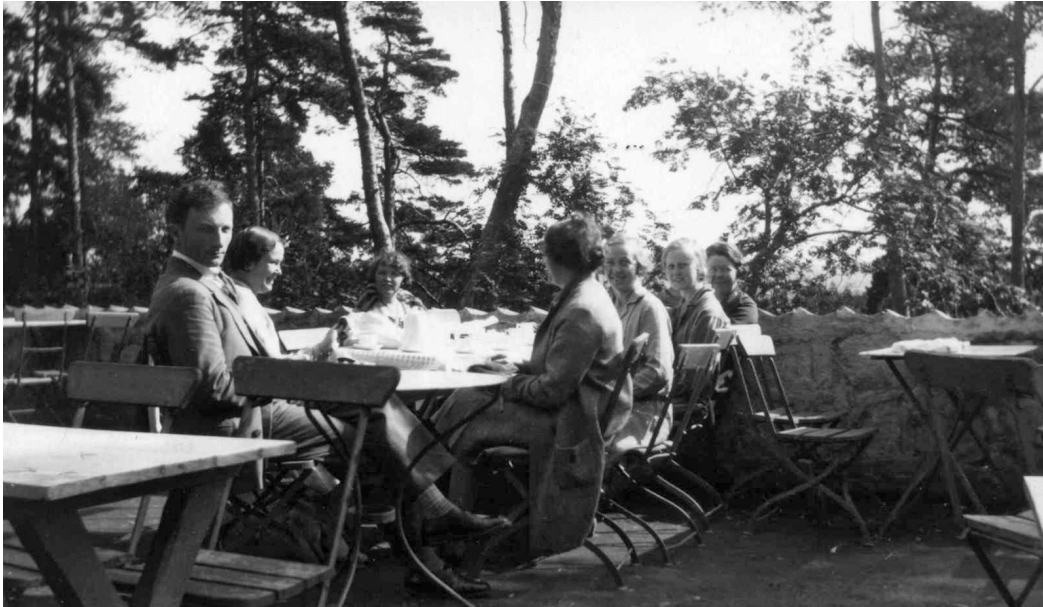
Som de kvinnelige assistentene, hadde Platou og Mellbye borgerlig bakgrunn, men deres livsløp skilte seg fra assistentene. Selv om disse også giftet seg omtrent samtidig med at de forlot Folkemuseet, var museet ikke en mellomstasjon i deres liv, men begynnelsen i en karriere, for Platou som en faglig partner for sin mann, for Mellbye, et springbrett til en karriere som konservator på Drammen museum, riktignok mange år senere.

Museets første bibliotekar, ansatt i 1918, var Else Thiis. Hun ble født i 1898 og var datter av direktøren på Nasjonalgalleriet, Jens Thiis. Frk. Thiis arbeidet bare kort tid ved museet og ble i 1920 gift med arkeologen Sigurd Grieg (senere direktør på Maihaugen) hennes etterfølger, Grethe Tichauer Andersen (født 1891), var en fremmed fugl blant funksjonærene. Hun var tysk og enke etter forfatteren Tryggve Andersen. Fru Andersen, som ble ansatt på museet i 1920, var også selv forfatter og en aktiv oversetter. Hun var Aalls sekretær i arbeidet med boken «Arbeide og ordning i kulturhistoriske museer» (1925) og skrev «Det ældste Bygdøs historie» i «Bygdø nu og i gammel tid» (1927)

LOTTERIASSISTENTENE

Assistentene i lotteriet ser ut til å ha liknende bakgrunn og også lignende livssituasjon. Alt fra 1897 var lotteri en viktig inntektskilde for museet og i 1909 ble Aagot Mathiesen ansatt i stillingen som lotteriassistent. Frk. Mathiesen var født i Kristiania i 1883 og datter av handelsreisende Fredrik Mathiesen. Med et opphold på noen år på begynnelsen av 1920-tallet, jobber hun på museet i over 30 år.

I 1919 ble det ansatt to nye assistenter i lotteriet, Gudrun Gulliksen og Gudny Rønneberg. Gudrun Gulliksen var født 1896 på Tjøme, men oppvokst i Kristiania. Hun var datter av Gjert Gulliksen, som også arbeider på museet noen år, som byg-

Spisepause på Restauranten våren 1929. Hilmar Stigum, Dorothea Platou. Gudrun Gulliksen, Ruth Midttun, Valborg Platou, Karin Mellbye og Aagot Mathiesen. Foto: Jenny Arnesen/Norsk Folkemuseum.

ningssnekker. To av Gudruns eldre søstre hadde vært innom museet som oppsynsdamer, og også Gudrun hadde arbeidet i oppsynet et par år før hun fikk jobben som assistent. Til og med Gudruns yngre bror, Thorvald, jobbet som elektriker på museet noen år på begynnelsen av 1920-tallet. Gudny Rønneberg, som var født 1897 i Kristiania, var også datter av en snekker, Olaf Theodor Rønneberg, Hun ble bare på museet noen få år (mens frk. Mathiesen var fraværende), mens Gudrun Gulliksen, som Aagot Mathiesen, fortsatte på museet til etter 2. verdenskrig.

Fotografen Jenny Arnesen, som ble ansatt i 1916, har sosialt mye til felles med lotteriassistentene, men skiller seg fra disse ved at hadde hatt en karriere i faget sitt før hun kom til museet. Fra 1903 til 1916 hadde hun hatt fotoforretning på Kongsberg sammen med sin venninne Inga Young. Jenny Arnesen var født i Halden i 1868 og var datter av smeden Gulbrand Arnesen fra Gudbrandsdalen. Som frøknene Mathisen og Gulliksen, forble hun ugift og arbeidet på museet til hun ble pensjonist.

INSPEKTØRENE

I 1905 døde Elise Aall og Ole Grønscar fra Nes i Hallingdal, født i 1876, ble ansatt som både kasserer og inspektør. Fra 1911, da tømremester Martin Sørum (født i 1876 på Ramnes) ble ansatt som inspektør, fortsatte Grønscar som kasserer, fram til han i 1913 flyttet til Rjukan og ble en ildsjel i etableringen av Rjukan og Tinn Museum. I 1917 ble Aksel Petersen ansatt som inspektør og flyttet inn i museets inspektørbolig og i 1926 overtok sersjant Sigurd Thoresen Ula stillingen (og inspektørboligen). Ula var født i 1895 i Krødsherad og sønn av en husmann og skogsarbeider.

KLASSEREISE OG KJØNN

For flere av de mannlige funksjonærene i museumsfaglige stillinger var arbeidet på museet et ledd i en klassereise (unntaket her er Aall selv, Fett og Berg). For deres kvinnelige kollegaer var dette ikke tilfelle. Kvinnene som var ansatt på museet som amanuenser eller i museumsfaglige hjelpefunksjoner hadde i utgangspunktet borgerlig familiebakgrunn, for de fleste av

dem utgjorde engasjementet på museet en kort periode, før ekteskap. Kvinnene som jobbet i administrative assistentstillinger (bl.a. med lotteriet) hadde mer beskjeden bakgrunn, fra grenselandet mellom arbeiderklasse og småborgerskap. Også for dem var nok stillingen på museet en klassereise, men en betydelig kortere reise enn for deres mannlige kollegaer i vitenskapelige stillinger. De fleste av dem var ansatt på museet i årevis og forble ugift. Selv om konservatorer/amanuenser, assistenter i museumsfaglige og administrative stillinger hadde forskjellig sosial bakgrunn, ser det fra gruppefotografier av funksjonærene som spiser lunsj sammen i Prestegårdshagen eller på restauranten, ut som de tilhørte samme sosiale fellesskap på arbeidsplassen. Inspektøren derimot er ikke med på disse fotografiene og har nok heller holdt sammen med håndverkere og vaktmester.

Posisjon i hierarkiet på museet var knyttet til såvel kjønn som klassebakgrunn. Øverst sto selvsagt direktøren, deretter de mannlige funksjonærene i stillinger som amanuenser og konservatorer. I den perioden som omtales, ble ingen kvinne konservator (det skjedde først i 1943). Blant kvinnene var det en sammenheng mellom stilling og klassebakgrunn, kvinner fra arbeiderklasse eller småborgerskap kunne ikke overstige grensen til de museumsfaglige stillingene. Gruppebilder av de kvinnelige funksjonærene gir likevel inntrykk av et kvinnefellesskap som overskred klasseforskjeller, men hvordan dette virkelig var, vet vi selvsagt ikke. Hvordan var for eksempel relasjonen mellom snekkerdatteren fra Rodeløkka og amtmanens døtre?

Morten Bing er leder for Kulturhistorisk seksjon på Norsk Folkemuseum.

KILDER

Norsk Folkemuseums årsmeldinger.
Folketellinger 1900, 1910, 1923.
Adressebøker for Aker, Kristiania og Oslo.
Norsk biografisk leksikon.

Studentarbeid fikk nytt liv ved et nordeuropeisk kulturminne fra jernalderen

Av Henning Jensen og Bjørn Erik Nyberg

Riksantikvaren arrangerer hvert andre år et kurs som heter ICWCT (International Course on Wood Conservation Technology). Siden 2010 har de lagt en uke med praktisk arbeid, med veiledning av Bygningsantikvarisk seksjon, på Norsk Folkemuseum. Kurset går over flere uker, og er gratis for deltagerne. I 2014 og 2016 var det bygging av et Grindbygg som var tema for uken med praktisk arbeid på museet. Til sammen på de to kontingentene, deltok 41 deltagere fra alle verdens hjørner. Felles for de, er at de på en eller annen måte jobber med konservering eller restaurering av trekonstruksjoner. Det kan for eksempel være arkitekter, konservatorer, tømrere eller museumsarbeidere.

Hos oss har de altså deltatt på kurs i bygging av et Grindbygg, med tømmerne i Bygningsantikvarisk seksjon, som veiledere. Gjennom vårt opplegg for de møtes i praktisk arbeid – på nye måter. De ulike kulturene, og de ulike fagfeltene utfordres gjennom å måtte samarbeide, og det er nok litt uvant for mange akademikere å møte håndverkere som deres lærere. Men dette fungerte bra, og resulterte i et fint byggverk. På denne måten får de kanskje en ny respekt for håndverket og håndverkeren, som står i sentrum for all antikvarisk istandsetting.

KONSTRUKSJONEN

Grindbyggkonstruksjonen er en vestnorsk tradisjon. Huset som ble bygget sammen med studentene, er inspirert av en bygning som står på museets Hordalandstun. Bakerst i tunet, står et lite uthus, kalt «skytje». Bygningsnummer 086, Skytje fra Bakka i Hålandsdalen. Oppunder taket er et lite rom kalt «skukken», eller «skytjeskukken», hvor det kunne bli oppbevart høy, og forskjellige slags materialer. Den bærende delen av konstruksjonen er naglet sammen med trenagler, ingen spiker eller skruer, og har en grunnflate på 3,5 x 4,9 meter.

Stolte studenter i 2014 beundrer resultatet av en ukes arbeid. Fortsatt mangler en grind og taksperrene. Fra høyre: Magnus Wammen, Henning Jensen. Nærmest kamera: John Wennberg. Foto: Bygningsantikvarisk seksjon/Norsk Folkemuseum.

